

Tankarna kring kriminalvårdens utredningar om fångarnas arbete under år 1892.

- En undersökning av motiv, tankar och uttryck angående föreskrifter inom fångvården.

B-uppsats, 7,5 HP, HT2017
Författare: Sibel Mengutay
Handledare: Tony Kenttä
Seminarieledare: Kristina Lilja
Ventileringsdatum: 2017-01-12

Abstract

The aim of this study is to show how the thoughts have been motivated for the cell penalties extension. The new law which came through 1892 meant more isolation for the prisoners. Before this law the government priority meant much more work penalty but after the law which came through 1892 meant work penalty after three years of isolation. My main conclusion of this study is that the government priority was that the work should be equally as the extension of the isolation. The law texts showed that the isolation penalty was a way to rehabilitate the prisoners so that they would be "good" corporate citizens and for them to achieve this result the government meant that they needed isolation so that the prisoners could rehabilitate, be raised and then could get a work after the release.

Keywords: Penalty, isolation, government, extension, rehabilitate, raised, work.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	4
1.1. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	6
1.2 METOD OCH MATERIAL	7
1.3 AVGRÄNSNING	9
1.4 KÄLLKRITIK	10
1.5 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
1. KONTEXTUALISERANDE AV 1864- OCH 1892-ÅRS FÖRFATTNINGAR.	13
3. TANKARNA BAKOM ARBETSDRIFTEN INOM FÅNGVÅRDEN FÖR ÅR 1892	15
3.1 UPPFOSTRAN.....	15
3.2. ORGANISATION	18
3.3 REHABILITERING.....	21
4. VILKA MOTIV, GRUNDTANKAR, UTTRYCK LÅG BAKOM 1892 ÅRS LAG KRING UTSTRÄCKANDET AV CELLSTRAFFET?	25
5. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	28

1. Inledning

Knipas med glödande tänger i bröstet, armarna, lären och vaderna; hans högra hand, hållande kniven med vilken han begått sitt fadermord, skall brännas med svaveleld och i såren skall hällas smält bly, kokande olja och hans brinnande tjära samt vax och svavel sammansmälta; därefter skall hans kropp slitas i stycken av fyra hästar, hans lemmar och hans bål kastas i elden och förbrännas samt askan strös för vinden.¹

Så här lydde straffet för Damiens som hade planerat och utfört ett attentat mot Ludvig XV den 2 mars 1757. Det var prygel och dödsstraffet som präglade straffsystemet (1734) vilket småningom avskaffades och ersattes av 1864 års strafflag.² Under 1800-talet reformerades fängelsesystemet rejält, det var cellsystemen som präglade fängelseväsendet, vilket avsåg total isolering under den dömda fånges fängelsevistelse.³

Fången skulle förbättras genom så kallade straffarbete, utbildning samt skolundervisning. Bakgrunden till att man avskaffade prygel och en del av dödsstraffet (vissa brott bestraffades fortfarande med dödsstraff men var dock inte lika vanligt) var att man ville bekämpa brottsligheten som ett socialt fenomen.⁴ Man ansåg nämligen att brottsligheten och kriminaliteten inte skulle minskas genom ett mindre användande av kroppsstraff, skamstraff eller dödsstraff. Istället insåg man att man var tvungen att eliminera det på ett eller ett annat sätt, och det bästa sättet för att eliminera kriminaliteten var att ”uppfostra” och ”förbättra” de intagna fångarna genom andlig vård vilket innebar olika former av sysselsättningar.⁵ Dessa sysselsättningar kunde variera men straffarbetet och det dagligt vanliga utförda arbetet utgjorde en stor del av fångvården. Sysselsättningen var även så pass viktig enligt den lagstadgade makten. Detta för vid eventuell misskötsamhet ifrån fångens sida d.v.s. att den t.ex. innehade otillåtna medel i sin cell, vägrade att arbeta eller helt enkelt gick emot de ordningsregler som fanns fastställt i ett fängelse vilket handlade mycket om att visa respekt för

¹ Foucault, 1975. Sid 9.

² Arnelund, 1994. Sid 12-13.

³ Ekbohm, Engström, Göransson, 1999. Sid 153.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid. Sid 155.

både institutionen och självaste anstaltspersonalen. Resulterade direkt i en straffpåföljd i form att *förlust av sysselsättning*. Denna straffpåföljd var ett mycket strängt straff då fångarna enbart satt i sin cell och inte hade tillgång till något och det enda som underhöll dem var sysselsättningen. Förlusten av sysselsättning skedde under en viss tid, detta innebar då frånvaron av arbete, arbetsinkomst vilket bidrog med ökad isoleringskänsla. ⁶

År 1857 kom ett riksdagsbeslut om att alla som var dömda för fängelse eller straffarbete i högst två år skulle sitta i cell. Denna lag ändrades dock år 1892. Sveriges riksdag hade numera istället infört en ny lag där alla som var dömda för straffarbete eller fängelse skulle sitta av de tre första åren i cell och sedan gå ut i arbete; man hade helt enkelt börjat med en strängare bestraffning. Detta insåg man dock vara ett stort problem för hälsan. Under år 1916 valde därför staten att reducera cellstraffet till ett år för äldre fångar och tre månader för yngre fångar. ⁷ Åren mellan 1892–1916 var således den perioden som präglade cellfängelsets utsträckta användande eftersom år 1934 kortades de ner ytterligare, nu till sex månader för äldre fångar och 3 månader för yngre. ⁸ Några år efter 1916 lagändring valde man år 1946 att helt och hållet avskaffa cellerna vilket man gjorde. Dock kom de ibland enbart till användning som disciplinstraff och inte som en ”naturlig” straffpåföljd. 1946 års reformation innebar helt enkelt ett reducerat cellstraff, cellssystemet hade avskaffats för att kunna skapa en mer mänsklig fångvård, där fångarna kunde ha mer frihet och på detta vis kunna rehabiliteras bättre. ⁹

Brott och straff är även aktuellt idag. Samhället och politiker ännu idag diskuterar mycket kring straffpåföljderna. Att de i viss mån behöver t.ex. bli strängare då de anses vara en aning milda. Det är således ett allmänt intresse. Denna uppsats kommer därför behandla 1892 års lag om cellstraffets vidsträckta användning med arbetsdriften som fokus. Valde man att bortse straffarbetet framför cellstraffet, var det tvärtom eller var arbetet alltid en viktig och essentiell del inom fängelseväsendet oavsett den nya lagändringen som tog form år 1892.

⁶ Arnelund, 1994. Sid 55.

⁷ Roddy, 2012. Sid 8-9.

⁸ [Historik över cellstraff.](#)

⁹ Roddy, 2012. Sid 22.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att tolka och förstå grundtankarna, motiven¹⁰ och de olika uttryck som har kommit till under själva förslagsprocessen men även genomförandet av 1892 ändring kring straffarbete och fängelsestraffs verkställande i enrum där motiven till arbetet och arbetsdriften kommer att ligga i fokus och undersökas. Således kommer uppsatsen behandla tänkandet kring arbetsdriften. Varför man valde att prioritera cellstraff med arbete istället för arbete i gemensamhet. Men även varför man valde att prioritera cellstraffet framför arbetet i allmänhet, varför man ansåg att arbete hade en så pass viktig roll för fången och hur man valde att uttrycka det här i utredningarna som man hade kring lagen om cellstraffets utvidgande år 1892. Självaste straffarbetet ligger även i intresse att undersöka för det valda året d.v.s. 1892. Det ligger även i intresse att undersöka kostnaden för självaste fångdriften. Hur eventuellt lönerna och arbetspremierna såg ut för de intagna fångarna enligt bestämd lag. Vilka arbeten som var lämpliga för fångarna? Även om detta har ett beskrivande syfte i sig kan vara viktigt och intressant att få kolla på hur arbetspremierna såg ut under t.ex. det här året då det i föreskrifterna kring 1892 års beslut förekom ganska mycket kring hur arbetspremierna såg ut för de intagna och hur de fick fördela denna premie. Anledningen till att dessa delar behöver tas med är för att det är arbetet som ska undersökas i uppsatsen och för att kunna ge en helhet över det här blir det essentiellt att ha med dessa delar. Med helhet avses hur myndigheten och staten valde att se på arbetet och arbetsdriften. För att kunna uppnå mitt syfte kommer enbart år 1892 att studeras. Undersökningen kommer även att avgränsa sig till riksdagstrycken (statens utredningar) för att kunna få en myndighetssyn på fångarna. Hur man t.ex. valde att se straffarbete som en rehabiliteringsprocess för de intagna fångarna och hur man valde att motivera det här.

För att kunna uppnå mitt syfte ställer jag mig således denna fråga:

1. Hur motiverade man för arbetsdriften i riksdagstrycken under år 1892, vilka bakgrundstankar fanns kring dessa motiv och hur kan man således tolka det här?

¹⁰ Med motiv avser jag främst de olika värdeladdade begrepp som staten väljer att använda sig utav i riksdagstrycken. Med grundtankarna avser jag dock mer den allmänna lagen och hur man valt att definiera den medan med motiv syftar jag på vilka sätt man valt att definiera dessa lagar på. T.ex. vilka begrepp som har lyst igenom självaste föreskriften etc. Detta är då hur jag har valt att tolka det.

Jag har valt att enbart ställa en fråga som rymmer både hur bakgrundstankarna har varit för föreskrifterna för år 1892 men även vilka motiv som staten har använts sig utav då de har definierat föreskriften/skrifterna. Denna frågeställningen kommer jag således att undersöka och svara på genom att försöka tolka hur den offentliga myndigheten valt att definiera och motivera kring arbetsdriften inom fängelserna, hur pass viktig eller inte viktig roll arbetsdriften har utgjort men även hur denna arbetsdrift kan bli till hjälp som en rehabilitering för fången både innanför och utanför murarna.

1.2 Metod och material

Det avgörande empiriska underlaget för denna uppsats kommer att bestå utav statens utredningar d.v.s. riksdagstryck för år 1892. Anledningen till att jag valt att just undersöka statligt baserade material är för att de är de material som uttryckligen definierar och tydligt visar på hur den lagstaddade makten har sett ut i Sverige under år 1892. Den offentliga myndigheten har därför legat i intresse att undersöka då uppsatsen ska visa ett genomgripande perspektiv på hur staten valde att definiera och motivera kring arbetsdriften och cellstraffet för det valda året. De empiriska underlag denna studie har tagit del utav har varit motioner ifrån andra kammaren, propositioner främst Kungl. Maj:ts proposition, lagutskottet, statsutskottets betänkande men även en ihopbunden bok.

Motioner från andra kammaren har avsett ca 4–5 sidor var för sig och ca 10 stycken motioner har undersökts. I dessa motioner får man se hur betänkanden kring ett lagförslag som har tagits eller kommer att tas under året 1892 tillskrivs och uttrycks väldigt tydligt. I motionerna får man även en lite mer omfattad och detaljerad bakgrund till varför ett lagförslag har väckts samt hur staten har tänkt kring det här lagförslaget. Kungl. Maj:ts propositioner har även varit till stor nytta då de har visat en tydligare och mer precist tänkande kring ett lagförslag. Med tydliga argument och betänkanden kring förslaget eller självaste lagen. Både motionerna och Kungl. Maj:ts propositioner har tillsammans bidragit till att själva ”myndighetsperspektivet” har kunnat lysa igenom tydligare. Propositionerna precis som motionerna har varit ca 4–5 sidor långa. Det tredje materialet har varit lagutskottet. Lagutskottet har varit ett självklart empiriskt underlag då den på samma sätt som propositionerna har utgjort en viktig del i studien, dock har inte lagutskotten varit lika detaljerade som propositionerna och motionerna men har fortfarande varit ett hjälpmedel för att kunna styrka

en eventuell föreskrift då det i motionerna och propositionerna för mestadels sker i diskussioner kring ett lagförslag. Statsutskottets utlånande har även varit som ett viktigt underlag för studien. Detta källmaterial har bidragit till delar kring kostnaden för fångvården. Hur mycket driftkostnaderna respektive inkomsterna har legat på, helt enkelt regleringen av utgifterna som har redogjorts med hjälp utav olika sammanställningar för respektive sektor inom staten. Den ihopbundna boken är som tidigare nämnts en samling av författningar och föreskrifter rörande fångvården år 1892. I det här materialet har man valt att redovisa alla föreskrifter och lagar som har tagits under, innan och för år 1892. Materialet består utav ca 400 sidor men ca 100 av dessa sidor har varit relevanta med tanke på det ämnesområde som har valts att undersökas. Det här materialet har även varit det källmaterial som mest kommit till användning då den har gett mycket svar kring vilka tankar och motiv staten präglades utav och hur man valde att definiera och motivera det här.

Metoden för undersökningens genomförande kommer att vara kodning av det empiriska underlaget och även en kvalitativ sådan. Jag har således valt att använda *nyckelorden*¹¹ som huvudrubriker för min undersökning och detta har då som sagt gjorts via kodningen av materialet. På detta sätt blir det lättare att kunna sätta sig in i uppsatsens ämne och visa rent tematiskt vilka tankar/motiv som är jämt återkommande.

Under behandlingen av de olika empiriska underlagen har jag inte stött på några stora problem eller eventuella svårigheter förutom att det har varit ett omfattande material som jag har varit tvungen att undersöka. En svårighet med valet av källmaterial har varit att hitta relevant information. Det är ett omfattande material med många olika urval dock med lite relevant information kring respektive lagförslag som har varit aktuell i mitt syfte. Genom dessa empiriska underlag kan jag således redogöra och svara på min frågeställning då jag har ett varierande och brett material men även en frågeställning som utgår ifrån självaste underlaget d.v.s. Statens syn, myndighetenssyn och tänkande kring fångelset och då främst arbetsdriften inom denna förvaltning. Jag kommer således att undersöka och tolka materialet kvalitativt, detta för att kunna tolka, se olika motiv och mönster kring hur staten har varit drivkraft till de lagar och förändringar som har lagstadgats under år 1892.

¹¹ Med nyckelord avser jag de övergripande begreppen dvs. de begrepp som jag kodar ur källmaterialet.

1.3 Avgränsning

Uppsatsen kommer att avgränsa sig till året 1892. Detta för att det skedde en betydelsefull lagändring för straffets tid för verkställande i enrum. Riksdagen valde att gå vidare med förslaget som innebar att den som var dömd till straffarbete på fyra år eller kortare tid skulle under strafftiden hållas i enrum. I samband med att denna lag inträdde ökade man även straffarbetet i ensamcellerna vilket materialet för året 1892 har visat klart och tydligt. Det har även skett mycket diskussioner, motioner men även lagändringar kring arbetarnas arbetspremier vilket gör det här året extra relevant till mitt syfte då jag kommer att undersöka arbetsdriften.

Jag kommer således försöka bidra med ett perspektiv och tolkande kring hur man motiverade för arbetsdriften och självaste straffarbetet utifrån statens utredningar (riksdagstryck). Det som även gör år 1892 speciellt är att det inte finns något skrivet om det här året eller rättare sagt, direkt inget som är skrivet om hur staten och dess utredningar valt att se och definiera begreppen arbetsdrift och cellstraff. Andra årtal kommer givetvis även att tas upp detta för att kunna ge en skiftande bild av kriminalvårdens reformer men även för att kunna visa hur man valt att motivera olika lagförslag, på vilket sätt med vilka bakgrundstankar etc.

1892 är som sagt det året som ligger i fokus och de andra åren som är väsentliga kommer kort att nämnas både genom att användningen utav tidigare forskning men även utav det empiriska underlaget. De väsentliga åren kommer därmed att nämnas väldigt kortfattat detta för att kunna sätta det valda året 1892 i sin kontext och visa på hur staten valt att se på arbetsdriften året innan och åren efter. Något som även är nödvändigt att nämna är att andra år som t.ex. 1916 och 1946 också varit lämpliga i synnerhet på mitt syfte. Detta för att fängelserna även har gått igenom betydelsefulla reformationer under dessa år. Jag har även studerat dessa källmaterial men fann att det inte fanns mycket skrivet om arbetsdriften och självaste straffarbetet. 1800-talet var som sagt en period där straffen var mycket hårdare då det var cellstraffet som präglade fängelsesystemet vilket avskaffades år 1946. Fångarna blev helt enkelt mindre isolerade och även straffarbetet minskade och därför blir år 1892 extra lämpligt i det avseende att den präglar en tid där straffen och straffarbetena var hårdare.

1.4 Källkritik

Som tidigare nämnts är det avgörande empiriska underlaget för denna studie riksdagstryck från år 1892. Enligt min tolkning är dessa material väldigt trovärdiga. De uppfyller nästan alla kriterier som ett empiriskt underlag bör göra. Materialet är äkta eftersom att det är material ur statens utredningar (riksdagstryck). Rum och tid är väldigt nära varandra vilket gör att underlaget även uppfyller tidskriteriet. När det kommer till tendenskriteriet kan man nämna att det både kan vara tendensiöst och ej det, detta för att det är staten d.v.s. ett fåtal personer som står för t.ex.

propositionerna/föreskrifterna och de kommer även i anmodan ifrån den Kungl. Maj:t. Detta gör det i sin tur att det kanske inte direkt speglar den *Svenska allmänna opinionen*. Det är dock även oemotsägligt att riksdagstrycken kommit till på anmodan av den svenska regeringen och i och med detta har de i grunden och botten samma konstruktörer. Enligt min uppfattning blir därmed val av empiriskt underlag bra i den meningen att den både uppfyller mitt syfte och de frågeställningar som ställs utan någon större problematik. Förutom att det valda empiriska underlaget kan vara tendensiöst. Detta kan dock på sätt och vis bortses då syftet i studien inte är att undersöka hur den *Svenska allmänna opinionen* tänkt kring arbetsdriften för år 1892, utan syftet är att undersöka hur *Kriminalvården* valt att motivera, uttrycka och definiera de olika föreskrifter som har lagstadgats år 1892. Således är det myndighetsperspektivet som blir viktigt att undersöka vilket jag tycker att riksdagstrycken gör med tanke syftet. Det sätts i sin kontext vilket gör att materialet inte behöver kompletteras med andra källor utan enbart av litteratur (tidigare forskning).

1.5 Teoretiska utgångspunkter

De teoretiska utgångspunkterna för denna studie kommer att bestå av en rad av olika tidigare forskningar. De kommer bidra med teorier som har skapats kring kriminalvården och dess arbete men även vara till hjälp för att kunna bekräfta de resultat som undersökningen kommer att komma fram till.

Människan, brottet, följderna: kriminalitet och kriminalvård i Sverige (1999) skriven av författarteamet Thomas Ekbohm, Gunnar Engström och Birgitta Göransson behandlar fängelsets utveckling i allmänhet och bidrar med ett myndighetsperspektiv på kriminalvårdens genomföranden. Då den

främst behandlar hur kriminalvården valt att genomföra sitt arbete och hur dessa har förändrats genom tiden. Författarna tar även upp de olika straffen som tillkommit i fängelserna där teorierna som legat bakom straffen tas upp för att kunna ge ett större djup i hur man tänkte kring vissa bestämmelser. Med dessa bestämmelser menas det t.ex. isoleringsstraff, förlust av sysselsättning, nattläger, straffarbete etc. Studien tar även upp hur den offentliga myndigheten valt att se på rehabilitering som en utväg ifrån brottsligheten och kriminaliteten. Författarna skriver även om vilka tankar det finns på brott och straff utifrån ett myndighetsperspektiv dvs. kriminalvårdens genomföranden.

Fängelset: den svenska fängsvårdens historia (1994) skriven av Staffan Rudstedt är även en studie som visar på fängelsets utveckling i stort. Författaren skriver och förklarar hur man valt att definiera brott och straff, vart gränserna går och vilka åtgärder samhället har valt att ta för att undvika brott så mycket som möjligt. I litteraturen får man även en insyn om vaktkonstaplarnas arbetskamp, där de kräver högre löner och högre status.

Fängelse, skola, uppfostringsanstalt eller skyddsheim (2015) skriven av Ulrika Norburg är en avhandling som behandlar återbrukskolonin Hall d.v.s. en uppfostringsanstalt. Författaren väljer att undersöka åkerbrukskolonien Hall för pojkar under perioden mellan 1876–1940. Den valda tidperioden ligger således väldigt nära det året som kommer att undersökas. Norberg väljer att undersöka hur fördelningen av ansvaret mellan staten och det civila samhället påverkade verksamheten d.v.s. åkerbrukskolonien Hall. Eftersom intresset i studien ligger för att undersöka hur en uppfostringsanstalt är blir det naturligt att även ta med delar som hur dess innebörd och identitet kan förändras. Arbetet och arbetsdriften blir därmed även aktuell i denna avhandling då arbetet utövades och infördes för att ”uppfostra” de intagna till att bli bättre och godare samhällsmedborgare. Men även viljan och kampen kring brottslighetens minskande och eventuellt försvinnande. Avhandlingen tar upp många olika aspekter av fängelse och fängsvården och hur man kan tolka vissa förändringar, definitioner som har varit och ännu är uttryckta inom och utanför murarna.

Övervakning och straff (1975) skriven av Michel Foucault är en studie om fängelset och en modern klassiker av sitt slag. Foucault berör institutionsvårdens ändring i maktutövning över olika grupper. Han förklarar hur bestraffningen för fångarna har ändrat form, från att fysiskt till den lite mer psykiska och själsliga behandlingen. Författaren förklarar att den nya disciplinsorganisation som

växte fram kring 1800-talet ledde till ny tekniker, ny kategorisering av fångarna (de intagna) genom dokumentationer. Detta ledde i sin tur till att det blev en helt annan maktsymmetri, anstaltspersonalen kunde hädanefter jämföra de olika intagna med varandra. Eftersom författaren väljer att kolla på övergången i fängelsessystemet d.v.s. från prygel till själsstraff leder det därmed även till att han problematiserar fängelsestraffen genom att sätta det intill kroppsstraffet. Foucault går även emot den *naturliga* synen och övergången från kroppsstraff till fängelsestraff. Han förklarar nämligen att upplysningsmännen valde att se fängelsestraffen som en omstigning till ett mänskligare och förståndigare samhälle. Foucault går således emot denna *vanliga* syn och menar istället att det är följt av en ny och effektivare disciplinering av människorna, helt enkelt ett nytt sätt att utöva makt på.

Sveriges fängelser och fångvård, från äldre tider till våra dagar (1895) skriven av Sigfrid Wieselgren, är ett bidrag till svensk kulturhistoria där författaren gör en historisk tillbakablick för fängelsets utveckling. Författaren redovisar rent statistiskt även hur utgifterna för fångvården har förändrats genom tiden, arbetsinkomsten etc.

Alla dessa tidigare forskning kommer att bidra med perspektiv för min studie då de behandlar samma ämne men framförallt hur synen kring ”uppfostringsanstalt” ser ut och har gjort, hur staten och författningarna valt att definiera det etc. Foucault kommer bidra med perspektiv på hur synen förändrades på brott och straff (dvs. 1864 och 1892). Det här verket kommer således vara ett väldigt bra verk för att kunna sätta in det ämne som behandlas i sin kontext. Eftersom författaren även tar upp mycket kring hur maktutövningen förändrades. Att man började ha mer koll på fångarna via dokumentationer etc. kommer det därför vara en väldigt bra litteratur för att kunna förklara arbetsdriften som en del av ett förbättringsverktyg. Norburgs avhandling kontextualiserar även arbetsdriften som en sätt att *uppföstra* fångarna på. Den behandlar dock en ungdomsanstalt för pojkar men det är ungefär likadana motiv som finns bakom denna uppfostringsanstalt och 1892 års föreskrifter kring ensamcellens utsträckning. Rudstedts litteratur behandlar som Ekbom m.fl. till ett helhetsperspektiv på hur man valt att se på gränsen mellan brott och straff, vart den går, vad det beror på etc. Det går således emot den bilden Foucault presenterar. Detta kommer därmed bidra till flera perspektiv på hur man valt att se på arbetsdriften och försörjningen för den intagna. Wieselgrens bidrag inom den kulturhistoriska fronten kommer således leda till ett djup i min studie då den klart och tydligt innehåller statistiska mättningar av besparingar, olika nedskärningar,

ersättningar och hur dessa har förändrats genom tiden. Denna litteratur kommer därmed att bidra med teorier kring främst den kvantitativa delen.

2. Kontextualiserande av 1864- och 1892-års författningar.

I det här stycket kommer jag att redogöra uttryckligen för de lagar som har tillskrivits för år 1892, detta för att sätta lagarna i en kontext och göra det lättare för läsaren att begripa och förstå sig på den efterföljande analysen av lagutskotten.

1734-års lag om prygelstraff ersättes av 1864-års strafflag, lagutskottet definieras på följande vis:

Allmänna straffarter äro:

1. Dödstraff.
2. Straffarbete.
3. Fängelse.
4. Böter.

Desfa Fraffarteranfes, i förhållande till hwar=andra, fwårare eller lindrigare efter den ordning, hwari de här nämnda äro.¹²

Här får man en insyn på hur strafflagen ser ut och vilken bestraffning som är den påfallande genom rangordningen av de olika straffarterna. Enligt lagen har man valt att rangordna dem på från strängare till mildare. Här ser man även att straffarbetet utgör nummer två i ordningen och att det är en viktig och sträng straffpåföljd.

Lagen angående straffarbets och fängelsestraffs verkställande i enrum som är författad år 1892 den 29 juli i Stockholm definieras på följande vis:

1 §, Den som är dömd tillstraffarbete på fyra år eller kortare tid, skall, där så ske kan, under strafftiden hållas i enrum. ¹³

I det här lagstycket kan man se hur 1892 års lag kring verkställandet i enrum ser ut. Det innebär således att cellstraffets användning ökar mer i betydelse och att straffarbetet kan

¹² [1864 strafflag](#).

¹³ *Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården*, 1892, Sid 305.

verkställas i enrum. Att vaktkonstaplarna ge de verktyg som fången behöver för att utföra sitt arbete och sedan i slutet av dagen så tas de ut ifrån cellen. För livstidsdömda så kunde dock straffet se ut på följande vis;

1 § . Den som är dömd till straffarbete på livstid, skall, där så ske han, vid bestraffningens början hållas i enrum under tre år.¹⁴

Lagen är definierad på det sättet att fången hålls i enrum under de tre första åren och resterande åren får gå ut i straffarbete. Detta enligt min uppfattning (då man har ovannämnda citat som underlag) görs för att fången ska ”förbättras” ”rehabiliteras” de första åren för att det inte senare ska uppstå några problem då den ska sättas i arbete d.v.s. att människan ska genomgå en andlig vård i början av strafftiden för att inte skapa problem i den efterföljande strafftiden, i och med att cellstraffet uträcks. Denna föreskrift har ändrats p.g.a. Att man velat göra straffet strängare än förut. Detta står dock inte rent uttryckligt i föreskrifterna. I den ihopbundna boken med alla föreskrifter som rört fångvårdens bestämmelser ända in till 1892 står det t.ex:

att straffarbetsfånge, skall hållas afskild från umgänge med andra fångar för att under första delen av strafftiden lämnas tillfälle att erhålla nödig undervisning som kommer vara som ett slags moralisk förbättring och för att kunna förstå sig på hur arbetet fungerar, dens nödvändighet och dens utövning.¹⁵

Även om denna föreskrift lagstodades år 1860 så har den fortfarande en bra förklaring till varför den första delen av strafftiden ska innebära isolering och sedan arbete. Detta blir därmed som att cellstraffet blir det man prioriterar i förväg för att det i senare stadie ska ge effekt (arbetet). Det har även diskuterats mycket kring det medicinska området men efter ett par utredningar så har departementet för medicinal styrelsen bestämt att en vidsträckt utsträckning av cellstraffet till en viss gräns (gränsens värde är inte uttryckt) inte har kroppsliga eller andliga effekter.¹⁶

¹⁴ Ibid. sid 306.

¹⁵ *Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården*, 1892, 1 mars 1860.

¹⁶ Lagutskottets utlånande, 1892: N.o 41. Sid 7.

3. Tankarna bakom arbetsdriften inom fångvården för år 1892

3.1 Uppfostran

I det material som undersökts har ett utav bakgrunderna till arbetsdriften varit uppfostran. Detta begrepp har stått i centrum väldigt många gånger. I riksdagstrycken skriver man t.ex.

Det han under fängelsetiden till kropp och själ förslöas och försvagas, utan jämval måste anlitas såsom ett uppfostrande element, hvarigenom man söker ingifva fången den lust till och vana vid nyttig och jämn sysselsättning, i saknad hvaraf han oftast förfallit i brott. För så vidt detta arbete skall kunna helt fylla sin uppgift, måste det därför ock verksamt bidra till att fången efter slutad strafftid må kunna på ärligt sätt försörja sig själv.¹⁷

I föreskriften kan man tyda och tolka innebörden av arbetsdriften genom nyckelorden som placeras i lagen. Exemplar är ”uppfostrande element”, ”nyttig och jämn”, ”ärligt” etc. Det blir således ord som tyder på att man vill förbättra fångarna till att bli så kallade ”normala”. De anses vara onyttiga till arbete då de enligt riksdagstrycken egentligen inte har *lusten* eller *vanan* till att utföra vardagliga arbeten som resten utav ”befolkningen” gör och därför behöver de ”uppfostras” genom det så kallade stränga och disciplinerade arbetet. Och för att kunna uppfylla detta krav så krävs först isolering av fången¹⁸.

Det man även kan tyda genom lagstiftningen ovan är att bakgrunden till varför man vill ”uppfostra” de intagna är för att de vid frigivningen på ett ”konkret” och ”ärligt” sätt ska kunna försörja sig själva. Fast vem kan således bestämma vad en ”ärlig” försörjning till exempel är? Det blir som ett perspektiv eller ett sätt att kunna förklara att de intagna är *värdelösa* inne i fängelset och att de sedan via fångvårdens föreskrifter efter utövad strafftid kommer att i en viss mån kunna försörja sig själva. Och på det sättet kommer fångvården ha *fullgjort* och *uppfyllt* sina uppgifter om att bidra till *ärlig* försörjning efter strafftiden och frigivningen. Enligt min uppfattning (tolkandet av citatet) tror man inte att de kan skaffa sig ”bra” jobb, man har således en viss uppfattning om hur fångarna fungerar. Det står även i

¹⁷ *Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården*, 1892, sid 377.

¹⁸ *Samling av författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården*, 1892, sid 377.

föreskriften att, för att arbetet ska kunna fylla sin uppgift måste det leda till att fången vid frigivningen kan skaffa sig ett arbete och det är just det som blir bakgrunden till varför man vill uppfostra fångarna, för att de ska bli ”goda” samhällsmedborgare och minska på kriminaliteten.

På så sätt får man klart och tydligt redovisat att de bakomliggande tankarna eller de olika motiven man valt att använda sig utav är den uppfostrande egenskapen. Man vill således som tidigare nämnts eliminera brottslighet som ett socialt fenomen och enligt det sättet riksdagstrycken betonar är det via arbetet den har en *belande* påverkan på människan vilket gör att själen rensas. Vilket leder till att den gör att den intagne kan leva ett ”normalt” liv som en ”god”¹⁹ samhällsmedborgare efter frigivningen. Foucault skriver om övergången från prygel till behandlingsstraffet, att det är straff som måste påverka en fånge på djupet, som påverkar alla elementära delarna hos en fånge nämligen hjärtat, tanken, sinnelaget och viljan. Det måste således drabba snarare själen än kroppen.²⁰

Genom Foucaults teori kring själen och dess rehabilitering som en straffpåföljd kan man få en bra uppfattning och bild av hur man även tänker kring straffarbetet. Självaste tanken kring arbetsdriften går hand i hand med teorin som Foucault presenterar och då blir det ganska lätt att förstå sig på de bakomliggande principerna för både straffarbetet men även för de olika sysselsättning delarna i allmänhet t.ex. gudstjänsten, undervisningen, arbetet). Uppfostran blir då som ett huvudbegrepp för hur man tänkte och motiverade kring arbetena vid fängelserna.²¹

Som tidigare nämnts valde man under år 1892 att utsträcka enrumsstraffets omfattning, man minskade på arbetet och valde att lägga mer fokus på att behandla individen i sig, på ett självständigt vis.²² I självaste lagen om straffarbetet i samband med straffarbetets verkställande i enrum d.v.s. att fången skulle sitta i en cell de tre första åren, skulle det även ske en form av sysselsättning. Kanske inte på samma vis som förr men fången skulle som sagt sysselsättas i form av arbete och hen fick ej införskaffa eller erhålla sig någon typ av underhållning,

¹⁹ Anledningen till att god står i citationstecken är att begreppet ”god” som vi tolkar det idag inte tolkades på samma sätt då, god var på den tiden mer bestämt enligt dem givna ramarna och inom de givna normerna.

²⁰ Foucault, 1975. Sid 21.

²¹ *Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fängsvården*, 1892, sid 376–377.

²² Foucault, 1975. Sid 463.

beklädnad eller något annat som var förbjudet för den intagne att ha tillgänglig under strafftidens verkställighet.²³

Enligt min uppfattning som jag valt att tolka utifrån citatet som har avhandlats valde man att prioritera cellstraffet i en större skala på samma sätt som arbetet skulle avtjänas i cellen under övervakning av anstaltspersonalen detta för att, *uppföstran* skulle kunna spegla sig ytterligare. Då man ansåg att individer helade sin själ bättre och smidigare genom att undgå sitt straff i ensamhet och total tystnad. Även om de arbeten som utfördes i ensamcellen kanske inte var de direkta ”tysta” arbetena tror jag man ändå ansåg att det blev en ensamhet och tystnad genom att fångarna inte fick vistas tillsammans. Detta för att de skulle kunna förstå sig på varför de hade utövat den brottsligheten de hade gjort och inse vilket misstag det var som inte skulle upprepas igen.²⁴ Det här är den naturligaste teorin man har dock berör författaren Foucault ytterligare vid en punkt som kan kopplas till straffarbetet och dens verkställande. Han skriver att tvinga fångar till onyttiga arbeten inte kommer att hjälpa dem i slutändan eftersom det inte går att skapa en onaturlig människa och detsamma gäller med självaste fängelset. Målet med den är att *uppföstra* fångarna men hur långt kan man uppföstra de när de strider emot naturens bud.²⁵ Med detta betonar även Foucault att en stor del av fängelsets fångar är tidigare dömda fångar som frigivits en gång men begått ytterligare brott. Ca 38 procent av de som har fått frigivning ifrån centralfängelserna och 33 procent av de lössläppta straffångarna.²⁶ Även om detta är fransk statistik över hur stor andel som ytterligare kommit in i fängelset efter frigivningen bidrar det fortfarande med ett perspektiv om hur fallet även kanske har sett ut i Sverige under år 1892. Foucault förklarar att man inte kan *omforma* eller *skapa* en människa på egen hand d.v.s. staten vill göra eftersom det är de facto mot naturen och således kan resultatet kring att de flesta som har varit dömda för straff varit gruppen som frigivits förut och som begått brott ytterligare, förklara hur läget har sett ut för Sverige under år 1892 även om det inte är samma statistik som gäller.

²³ Kung. Maj:ts proposition 1892/05: N: o 39, sid 7.

²⁴ Nilsson, 2012. Sid 8-9.

²⁵ Foucault, 1975. Sid 267.

²⁶ Ibid. Sid 267.

3.2. Organisation

Med fängelsets organisation avses hur kostnaden för fångdriften för år 1892 har sett ut. Vid som även kommer att tas upp i denna sektion är ersättningen som fångarna fick erhålla för utfört arbetsinsats vilket var i form av arbetspremier. Således kommer denna sektion ge en bild av hur fångdriften reglerades och vilka ekonomiska rättigheter dessa fångar hade. Det som även ligger i intresse att redogöra i denna del är självaste besparingskassorna. Hur stor del de utgjorde och vad dessa kassor eventuellt kunde användas till. Begreppet organisation blir då ett samlingsbegrepp där allt från fångdriftens kostnad till ersättning för utfört arbete faller in under. Dessa delar är då essentiella då mitt syfte är att tolka hur riksdagstrycken skriver kring arbetsdriften.

I riksdagstrycken får man en bild av hur fängelset är organiserat. Angående fångarnas kostnader och de kostnader som förefaller dem automatiskt vilket främst handlar om vård och underhållning. Enligt Kongl. Maj:ts behövde man även reglera utgifterna, de behövde nedsäckas för år 1892. Man valde helt enkelt att sänka på kostnaderna för fångarna angående underhållning och vård.

Att riksdagen, med bifall till Kongl. Maj:ts ifrågavarande framställning, må nedsätta 1,114,100 kr.²⁷

Att man valde att sänka kostnaderna kan enligt min uppfattning (genom tolkandet av ovanstående citat) kopplas till att cellstraffet började användas i större omfattning och för att denna strafflag skulle få stor inverkan som möjligt var det viktigt att dra ner på t.ex. underhållning, fången skulle som sagt förbättras i ensamhet och tystnad. Wieselgren redogör och skriver i sitt verk att fångvårdsutgifterna efter 1885 högst uppgått till 1,828,624 kronor (han studerar fängelsets uppkomst till ca 1894) och lägst 1,651,805 kronor.²⁸ Genom Wieselgrens redogörelse får man således se hur pass mycket staten valt att dra ner på utgifterna angående fångvården.

²⁷ Statsutskottets utlånande 1892: N:o 3 sid 7.

²⁸ Wieselgren, 1895. Sid 473.

Regleringen av arbetstiden är även en ofta förekommande företeelse. Detsamma gäller straffarbetet. I utredningarna kan man då läsa följande:

Den, som förbyter sig mot annans frihet derigenom, att han, i afsigt att åstadkomma skada, medelst, lock, hot eller tvång, förmår någon att afstå lovligt arbete, eller hindrar dess utförande, dömes till straffarbete från och med 6 månader till och med 2 år.²⁹

Genom motiveringen till straff för stört arbete kan man se hur staten eller rättare sagt riksdagstrycken valt att se på arbetsdriften, vilken utgör en extrem viktig del. ”lofligt arbete”, det här begreppet blir även viktigt då det visar på hur staten väljer att se på arbetet. Det blir både ett sätt där man visar på att de intagna enbart kan arbeta på en viss kapacitetsnivå (begreppet lovligt blir som ett nyckelord för att kunna förklarar det här, lovligt arbete d.v.s. det arbetet som förefaller fången) samtidigt som man väljer att lägga vikt på ”förbyter sig mot annans frihet” och att detta då är när en annan fånge hindrar det *lovliga* arbetets utförande. Förklarar därmed hur pass viktigt både självaste arbetet men även straffarbetet är. Och detta vet man genom att se straffets stränghet. Att straffpåföljderna börjar från minst 6 mån till 2 år visar således hur viktigt det är med arbetet.

Staten väljer att prioritera ordning och disciplinen väldigt starkt och lägger stor vikt på straffarbetet eller rättare sagt arbetet i sig för att det är det som är förbättringsapparaten för en fånges rehabilitering. I riksdagstrycken som tidigare nämnts ökades användningen av cellfångelserna vilket gjorde att arbetet inte låg i lika stort fokus även om de kunde utarbetas i själva ensamcellen med. Men det var fortfarande inte på samma sätt som när man utförde arbetet som en gemensamhetsfånge (med andra). Anledningen till att arbetet inte var lika viktigt som cellstraffet var för att fången skulle *uppföstras* och *rehabiliteras* som tidigare nämnts, tystnad och ensamhet blev den nya metoden till förändring. Rudstedt hävdar i sin studie att många fångar har tackat och välsignats för att de har haft straffarbetet som en verkställande process. Fångarna har varit omringade av murarna där de inte kunnat utföra någonting annat.³⁰ På detta vis såg man hur viktigt egentligen arbetsdriften var för den enskilda individen och att 1892 års lagstadgad kring straffarbetets verkställande i enrum måste förmodligen försämrat situationen en aning.

²⁹ Motioner i andra kammaren 1892: N:o 24, sid 7.

³⁰ Rudstedt, 1994. Sid 34, 47-48.

Arbetspremier kunde även tillfalla de fångar som var dömda för straff eller tvångsarbete. Arbetspremie kunde delas upp i en disponibel och indisponibel del (hälften till premievaror och hälften efter frigivningen).³¹ Under år 1892 så skedde det inte ändringar för lagar kring arbetspremierna utan det var år 1890 som de fastställdes. I riksdagstrycken kan man därför läsa om att det inte förekom eller tillföll någon form av inkomst för fångarna utan om de kunde utföra lovligt, flitigt och väl utfört arbete kunde en arbetspremie tillkomma vilket inte fick överstiga mer än 30 öre per dag och vid vissa enstaka fall där skicklighet förekom kunde fångvårdsstyrelsen besluta om att ersättningen skulle uppgå till 40 öre/dag.³² Vidare poängteras det också att ifall premien samlades och uppgick till tiokronor eller ett helt kronotal. Kunde fångens premier sättas in på postsparbanken (liknande en sparbank).³³ I det empiriska underlaget kan man även läsa kring föreskrifterna angående hemskick av en liten del av arbetspremierna, i synnerhet om de anhöriga var fattiga eller hade andra klargjorda skäl.³⁴ Här kan man därmed se ett belöningsystem. Skicklighet blir lika med extra ersättning och därmed blir även ett maktsystem synligt; Där fängelset eller rättare sagt staten blir det kontrollerande organen.

I riksdagstrycken kan man även läsa om vilka arbeten som var lämpliga för fångarna. De vanligaste arbetena var t.ex. stenhuggeri, skrädleri, skomakeri, ullförädling, tunnbinderi, borstbinderi, tvätt, bokbinderi, snickeri, linnevävning och spånad etc.³⁵ Rudstedt belyser även dessa som exempel på arbeten i sin studie.³⁶ Dessa arbeten skedde då i ensamcellerna och efter varenda kvällsinspektion flyttades arbetsverktygen ut ur cellen.³⁷ I boken *Lifvet i ett svenskt fängelse* skriven av Nils H, betonar författaren att Stockholms yllefabrik sysselsatte ca 100 fångar under år 1891 och att den andel fångar som jobbade på arbetsplatsen oftast utgjorde en större del än de fria arbetarna³⁸. Här får man inte direkt reda på hur pass ”mycket” fångarna var skickliga eller effektiva borde det utgöra en stor del i och med att författaren förklarar att

³¹ Rudstedt, 1994. Sid 47.

³² *Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården*, 1892, sid 386.

³³ *Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården*, 1892, sid 386.

³⁴ *Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården*, 1892, sid 394.

³⁵ Ibid. Sid 377.

³⁶ Rudstedt, 1994. Sid 47.

³⁷ Ekbom m.fl., 1999. Sid 152-153.

³⁸ Nils H, 1891. Sid 14.

fångarna utgjorde en större andel. Dock kan det även ha med billigare arbetskraft att göra men sedan kan man också konstatera att billig arbetskraft alltid inte behöver vara lika med även bra sådan så därför måste det enligt min uppfattning betyda att de arbetande fångarna på just den här arbetsplatsen jobbar på ett ”bra”³⁹ vis.

Därför blir samlingsbegreppet organisation ett bra huvudbegrepp för att kunna förklara de föreskrifter som finns kring arbetet och dess verkställande för den enskilda individen. Vilka möjligheter den intagne har haft, hur ersättningen har t.ex. sett ut och hur staten valt att föra fram och motivera bestämmelser kring det här.

3.3 Rehabilitering

Genom kodning av det empiriska underlaget har jag lyckats koda ännu ett begrepp. Detta begrepp avser då rehabilitering av fångarna. Det uttrycks dock inte som rehabilitering i de empiriska underlagen utan det är mer begrepp som t.ex. förbättring som står i centrum, man kan dock tolka det som rehabilitering som man kan se det idag då ”förbättring”⁴⁰ kan ha en problematisk betydelse.

Rehabilitering kan således gå lite hand i hand med *uppfostran* men den uppfostrande makten enligt mig visar mer ett sätt där man vill *ändra* på fången för att den ska bli en bra samhällsmedborgare. Med rehabilitering menas mer hur man tänkte kring och vilka beslut man tog för att fången skulle *befrias ifrån sina synder* vad var det man egentligen gjorde som skulle fungera som ett slags rehabiliteringsprogram etc. Jag väljer således att använda begreppet rehabilitering som syftar på en så kallad förbättring av fången och att denna förbättring grundar sig på en kombination av både arbetet och det vidsträckta cellstraffets utsträckning. *Uppfostran* innebär enligt min tolkning mer ett sätt där man försöker omforma en fånge enligt hur staten valt att definiera denna omformning.

I riksdagstrycken kan man t.ex. läsa om straffarbetet och dens verkställande i enrum, det lyder följande:

³⁹ Bra, enligt vad riksdagstrycken menar dvs. när fångarna utför arbeten eller plikter som har förefallit dem fast med ett lite mer effektivare sätt. Det är vad jag har tolkat det som under bearbetningen av de empiriska underlagen.

⁴⁰ Begreppet förbättring enligt hur jag tolkar det kan ha inslag av ett nedvärderande syn på de intagna, att de är mentalt och fysiskt instabila och på detta sätt behöver en slags ”förbättringsprogram”. Därför tycker jag att begreppet rehabilitering kan användas istället för förbättring, för det är hur vi tolkar det idag.

Den som undergår straffarbete, skall sysselsättas med det arbete. Hvarpå tillgång kan finnas, ej må han förskaffa sig eller emottaga underhåll, beklädnad eller annat utöfver hvad honom vid straffmätningen beståts.⁴¹

Här kan man tolka ett slags rehabiliteringsperspektiv. Enligt min uppfattning blir lagen som avhandlas i citatet ovan mot införskaffande av underhåll ett sätt av visa på att fången endast behöver ha t.ex. arbete som ett slags verktyg för en rehabilitering. Detta för att fången kan ”förbättras” på ett bättre vis. Norburg rör även vid denna punkt. Hon skriver att man i åkerbrukskolonien Hall skapade ett sorts samhälle där pojkarnas främsta avsikt skulle vara att ”förbättras” och ”skolas” till en arbetstagande medborgare.⁴² Här stryks det ännu en gång under angående, hur viktig arbetsdriften är samt hur den fungerar och kan fungera som en rehabiliterings och uppfostringshjälpmedel. Det var som sagt även viktigt i denna åkerburkskolonin. Fastän det inte var fastlagd som ett fängelse och mer lagt som en uppfostringsanstalt kan man fortfarande se samma mönster d.v.s. arbetet som ett rehabiliterande verktyg, att förbättra de, att återanpassa de.⁴³

Något som även konsekvent förekommer i föreskrifterna eller rättare sagt är en konsekvent förekommande föreskrift är hur man väljer att prioritera cellstraffet och ensamhetsfängelset och betonar att den inte utgör fara för fångens hälsa. Ett exempel är då följande;

Ensamhetsfängelset i allmänhet kan af den till straffarbete dömda fången utan fara för hans andliga och kroppsliga hälsa uthärdas vida längre tid än den i vår lagstiftning bestämda.⁴⁴

Här ser man att det läggs fram mycket om att man vill utsträcka ensamhetscellen för de intagna dvs. 1892 års åtgärd. Här läggs då begrepp som t.ex. utan fara, kroppsliga, andliga, hälsa etc. På så sätt ges en bild av hur viktig rehabiliteringsprocess i sig är. Det pratas t.ex. om andliga vården dvs. den mentala vilket anses vara en extremt viktig del för att en fånge ska rehabiliteras. Detta för att det i ensamhet och tystnad kan fången befria sig ifrån sina synder och misstag och därför anses den andliga vården vara en väldigt effektiv del i denna

⁴¹ Kungl. Maj:ts proposition, 1892:05/ N.o 39, sid 3.

⁴² Norburg, 2015. Sid 165.

⁴³ Med återanpassning avser jag att de intagna ska bli bra medborgare som inte är ett hot för staten. De har enligt staten halkat ur den ”normala” kretsen och behöver därför återanpassas enligt hur samhället väljer att definiera denna bestämda norm.

⁴⁴ Lagutskottets utlånande, 1892: N.o 39, sid 7.

rehabiliteringsprocess⁴⁵. Norburg betonar ytterligare i sin avhandling att i samband med den nya maktsymmetrin d.v.s. när man övergick från prygelstraff till andlig vård och full sysselsättning började man ha mer koll på fångarna. Norburg skriver att man hade dokumentationer om de intagnes förbättring och de hade blivit mer detaljerade än förut och att deras ”förbättrande” och ”framsteg” kodifierades samt granskades som ett fel i disciplineringen.⁴⁶ Här får man således ett perspektiv som visar på att samhället var och skulle vara uppbyggt på ett sätt. Där man skulle både uppfostra och förbättra fången, forma den enligt hur samhället ville se den, som en god samhällsmedborgare.

I propositionerna uttrycks det ytterligare om hur man såg på arbetet men även ensamstraffet i sig.

Det är icke min avsigt att klandra alla arbetsinrättelser eller söka minska friheten Arbetaren. Det förefaller mig att de som icke af samhället för brott straffats med Frihetens förlust, bör utan andras inblandning eda fritt arbeta hvars och mot den Ersättning som han kan betinga sig och att sådant bör vara hvars och ens ensak. Sjelf och ingen annan, står han ju i ansvar för följderna.^{47 48}

Straffarbetet enligt propositionerna, motiveringen bakom straffarbetet väljs att se som ett hjälpmedel för att kunna uppnå ett så kallad förbättrande. Ytterligare nämns begrepp som eda fritt, frihet etc. Att den fria arbetaren själv står för följderna av hur den väljer att anpassa sig till fängelset. Om den lyder de föreskrifter som finns fastlagda i fängelset så kan den således utnyttja det rådande systemet på ett korrekt sätt vilket även då blir ett rehabiliterande sätt för fången. Det handlar helt enkelt hur den intagne väljer att ta vara på ” de möjligheter”⁴⁹ som finns. Norburg berör även en punkt då hon skriver om att arbete var viktigt. Det handlade om att den fick en vardag att fungera och skulle göra det med. Det skulle även vara ett sätt att

⁴⁵ Nilsson, 2012. Sid 8-9.

⁴⁶ Norburg 2015. Sid 114.

⁴⁷ Motioner i andra kammaren, 1892: N:o 24, sid 5.

⁴⁸ Denna lag avser straffpåföljd för de fria arbetarna utanför fängelset. Även om det är innanför murarna som är det som ligger i intresse att undersöka så har jag fortfarande valt att inkludera straffpåföljderna utanför murarna (detta kan styrkas med syftet då det förklaras där).

⁴⁹ Med möjligheter avser jag utifrån hur riksdagstrycken valt att definiera det, de väljer således att uttrycka det som ett sätt för fången att behandlas, en slags behandling av fången.

utbilda fångarna inför framtiden, både för dem själva och för samhället i sig. De skulle inte vara ett hot för någon.⁵⁰

Norburg betonar även att det var viktigt att lära de intagna att vara som en ”normal” medborgare enligt samhällsnormer och ideal och på detta vis ha en möjlighet till arbete efter frigivandet. Det har dock tidigare nämnts att fallet inte alltid såg ut på detta vis. Vid dem flesta fallen var de fångarna som var dömda för både straffarbete och straff i sig de fångar som hade frigivits förut. Även om Foucault behandlar landet Frankrike i sin studie ser det fortfarande ett slags perspektiv om hur fångarna agerade då rättssystemet var likt det svenska. Således har den naturliga föreställningen om hur man såg på brottsligheten och kriminaliteten i sig inte alltid stämt överens med den rådande verkligheten. Man brukar som sagt alltid säga att man lär sig av sina misstag. För att inte upprepa dem ännu en gång men så kan fallen inte alltid se ut. Arbetet står således alltid i centrum även om 1892 års lag minskade straffarbetets utförande i gemensamhet betydde det fortfarande inte att det blev mindre viktigt med det eftersom det motiveras klart och tydligt i riksdagstrycken hur viktigt det var med sysselsättning och främst arbetet. Även om man ökade på användningen av ensamhetscellen fick fångarna fortfarande arbeta i cellen oavsett om det var i ensamhet eftersom att man enligt min uppfattning tolkade det som en större drivande kraft till förbättring. Norburg skriver att det främsta argumentet till cellfångelser var att man ville isolera fångarna och detta skulle bidra till att det inre hos fången skulle räddas. Och denna räddning skulle i sin tur leda till att *förbättring* och möjligtvis ett nytt liv.⁵¹ Hon förklarar även ytterligare att syftet med t.ex. uppfostringsanstalten Hall var att ’bilda gudfruktige, pligtrogne människor, laglydige medborgare och arbetsamme jordbrukare’.⁵² För mig förefaller det som att man inte fick den effekt man förväntade sig att cellfångelserna skulle bidra med och därför valde man att ytterligare förlänga ensamstraffet. För att först kunna få en *förbättring/rehabilitering* de tre första åren för att fången skulle så kallad *komma till rätta* och därefter kunna plikta sig som en laglydig människa inom arbetet och den efterföljande försörjningsprocessen som kom till efter frigivningen. Rehabilitering och behandling blir därmed två utmärkande begrepp för vad de flesta riksdagstrycken handlar om för år 1892.

⁵⁰ Norburg, 2015. Sid 165.

⁵¹ Norburg, 2015. Sid 41.

⁵² Ibid. Sid 54.

4. Vilka motiv, grundtankar, uttryck låg bakom 1892 års lag kring utsträckandet av cellstraffet?

Syftet med denna studie var således att undersöka och tolka hur riksdagen valde att uttrycka sig för 1892 års nya strafflag som innebar vidsträckt användning av cellstraffet (sitta inne i ensamcell de tre första åren för att sedan arbeta). Denna lag innebar på samma gång även att fångarna som var dömda för straff och straffarbete i ensamcell, att de även var tvungna att arbeta i sina cellar oavsett om det var total isolering som gällde. Fångarna skulle således arbeta i ensamhet och total tystnad istället för att utföra det som gemensamhetsfångar. Denna nya lag som trädde fram innebar då att arbete nedprioriterades.

Det främsta utmärkande dragen eller de motiv som låg bakom 1892 års lag var *rehabilitering* och *förbättring*. Detta visade självaste riksdagstrycken efter kodning av det empiriska underlaget. De var nyckelord som t.ex. uppfostrande element, nyttig och jämn, ärligt sätt att försörja sig på etc. som låg i fokus. Det var ord som främst tenderade till att *uppfostra* fången till att bli 'normal' enligt de normer som fångvårdsstyrelsen hade kring fångarna. Man får även se och läsa hur man tänkte och skrev kring att de intagna var onyttiga till arbete då varken hade lusten eller vanan vid att utföra vardagliga arbeten (vilket resten utav befolkningen gjorde). Och just därför behövde fångarna de *uppfostrande elementen* för att kunna bli goda samhällsmedborgare. Man väljer därför att använda uppfostran som ett helande element för att fången efter frigivningen ska kunna erhålla sig ett vanligt och ärligt arbete för att kunna försörja sig. Riksdagstrycken har även visat på tendenser där man på sätt och vis valt att definiera de intagna som *värdelösa* människor och genom det uppfostrande programmet som myndigheten eller rättare sagt staten valt att definiera kommer således fången att kunna försörja sig på ett ärligt sätt. På detta sätt har då fångvården uppfyllt sin uppgift om att bidra till ärlig försörjning.

Det andra motivet har därmed varit *rehabilitering*, det här begreppet har varit ett samlingsbegrepp på samma vis som nyckelbegreppet *uppfostran*. Inom rehabilitering har enligt inläsandet och tolkandet av riksdagstrycken kommit fram till att det har ett förbättrande perspektiv. Det är inte bara att uppfostra fången och så kallad omforma den enligt hur staten vill se denna fånge utan här har man främst menat förbättring i form av rehabiliteringsprogram och att detta verktyg som behövdes för att kunna uppfylla detta program är det så kallade arbetet. Även om 1892 årslag innebar att arbete nedprioriterades (inom främst gemensamhet) var det fortfarande viktigt i sig. Eftersom fångarna fortfarande, även om cellstraffet hade förlängts behövde arbeta i sin cell. Detta gav då intrycket om

att cellstraffet prioriterades för att i senare stadiet ge bättre effekt. Denna effekt var då den moraliska förbättringen av fången som skulle innebära att den skulle förstå sig på hur arbetet fungerar. Hur en ärlig försörjning är, samt både dessa delars nödvändighet och utövning. Norburg påpekade i sin akademiska avhandling att det uppkom dokumentationer i samband med de nya strafflagarna vilket Foucault även talar om i sin avhandling. Dessa dokumentationer skapade således en ny maktbalans mellan de intagna och de styrande/bestämmande organen. Fångens kunde nu jämföras med den andra intagna och på detta vis uppkom en ny cirkel där uppfostran och rehabilitering kunde lysa igenom mycket effektivare och smidigare.

Undersökningen av riksdagstrycken visade även på hur man valde att dra ner på kostnaderna för underhållning och sysselsättning (med bifall från Kungl. Maj:t ifrågavarande). Det förefall därför enligt min tolkning att det var starkt relaterat till att man valde att utsträcka cellstraffen, man skulle vända de inre hos fångarna och detta kunde då ske på ett sätt där det rådde både tystsamhet och isolering. Precis som Ekbom m.fl. betonade i sin litteratur. Ville man eliminera brottslighet och kriminalitet som ett socialt fenomen. Riksdagstrycken har även visat att om arbetsdriften nedprioriterades framför cellstraffet betydde den fortfarande extremt mycket. Vid eventuell misskötsel ifrån fångens sida d.v.s. att den t.ex. störde en annan fånge att utföra 'lofligt arbete' kunde det leda upptill 2 års straffarbete.

Ersättningarna för fångarna bestod utav arbetspremier. Detta innebar en ersättning för utfört arbete vid en anstalt, vilket anstalten betalade ut för den intagna. Denna ersättning låg på ca 30 öre/dag och vid stark skicklighet kunde det uppgå till 40 öre/dag. Fångarnas arbetspremie delades även upp två delar, en disponibel och en indisponibel del. Den disponibla delen kunde användas till för att köpa premievaror och den indisponibla delen fick man inte röra då den sattes in på postsparbanken vilket fången fick röra först efter frigivandet. Fångens fick även rättighet till att skicka hem den tjänade summan ifall familjen levde i usla förhållanden. Dock var det staten som fick avgöra om dessa förhållanden var tillräckligt usla som fången påstod att den var. Här bildades således ännu en till maktsymmetri mellan de bestämmande och de lydande. De arbeten som kunde förefalla en fånge var arbeten som bland annat borstbinderi, skomakeri, snickeri, bokbinderi, skrädderi etc. Verktögen för att kunna utföra det arbete tilldelades varje straffarbetsfånge i cellen och efter kvällsvisitationen så flyttades dessa verktyg ut ur cellen.

Utifrån detta har jag fått en uppfattning om att riksdagstrycken haft mycket inslag av att förbättra, uppfostra fångarna till att bli goda samhällsmedborgare. Cellstraffets vidsträckning har i och för sig inte heller direkt inneburit att man valt att direkt nedprioritera arbetet, den varit i fokus oavsett.

Kanske dock inte på samma sätt. Det vidsträckta cellstraffets bakgrund enligt min uppfattning har således vart för att man velat rehabilitera fångarna först i förväg för att de sedan ska kunna uppfylla de kriterier som staten valt att ställa för de dömda. Och de viktigaste utmärkande kriterierna har varit självaste arbetet och arbetsdriften både innanför och utanför murarna.

5. Käll- och litteraturförteckning

Trycka källor

Riksdagstryck

Motioner i andra kammaren, 1892.

Kongl Maj:ts proposition, 1892.

Lagutskottets utlånande, 1892.

Statsutskottets utlånande, 1892.

Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvården, 1892.

Litteratur

Arnelund, Hans. *Uppsalafängelsets historia. Länscellfängelset 1862-1912*. KVS förlag, Norrköping 1994.

Foucault, Michel. *Övervakning och straff*. Arkiv förlag, 1974.

H, Nils. *Ljfvat i ett svenskt fängelse*. Olsons boktryckeri, Göteborg 1891.

Nilsson, Roddy. *Växjöfängelsets historia 1848-1995: Institutionen, människorna och brotten under hundrafemtio år*. Kriminalvården förlag, Norrköping 2012.

Norburg, Ulrika. *Fängelse, skola, uppfostringsanstalt eller skyddshem? Åkerbrukskolonien Hall för pojkar år 1876- 1940*. Akademisk avhandling, Linköping 2015.

Rudstedt, Staffan. *I fängelset: Den svenska fångvårdens historia*. Förlag tiden, Stockholm 1994.

Thomas Ekbohm, Gunnar Engström, Birgitta Göransson. *Brott, straff och kriminalvård*. Bokförlaget natur och kultur, 1999.

Wieselgren, Sigfrid. *Sveriges fängelser och fångvård från äldre tider till våra dagar. Ett bidrag till svensk kulturhistoria*. Kungl. Boktryckeriet. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm 1895.

Internet:

Historik över cellstraff.

https://sv.wikipedia.org/wiki/Cellstraff#cite_note-1 (hämtad 2016-12-20)

[1864 års strafflag.](#)

<http://wisberg.se/wisberg.se/pdf/strafflagen1864.pdf> (hämtad 2016-12-27)